

"XƏZAN" - DƏYƏRLİ SÖZƏ YAŞIL İŞIQ

(Jurnalın sentyabr - oktyabr, 2018 sayında gedən yazıların incələnməsi)

"Təbiəti heç vaxt pinti, yarımlüt görməzsən, o, həmişə gözəldir". Amerikalı filosof Emersonun fikridir. Doğrudan da, ana təbiət baharda yaşıl, payızda sarı, qışda bəyaz libası, yağışı, dumanı, qarı, yayda şəfqətli hərərəti ilə təmiz, bütövdür.

Biz təbiətin övladıqsa, təbiət bizim anamızsa, niyə ömrümüzdən keçən bütün fəsiləri sevmirik? Ayrışdırılıq başa gələn yaranandan qəlbə iblis kimi giren nəsnələrdən biridir. Çoxumuzdan "hansı fəsilə sevirsiniz?" soruşsalar əksəriyyət düşünmədən yaqın ki, "baharı" cavabını verir. Niyə baharı? Axı, ölkəmizdə qış olmasa bahar da olmaz. Şairə Rəhilə İsmayıl bu suala bir bəndlik şəirində çox konkret və inandırıcı arqumentlə cavab verir - çox baharşevrlərdən fərqli, özünəməxsus şairənə cavab.

*Mənə elə gəlir ki, qışda soyuq deyil,
Çılpaq gözəllikdəki bayağılıqdır
Üşüdən insanları.
Heyif deyil təbiətin
Gözəlliyi qoynunda gizlədən bahar paltarları?..*

Ömrün payız fəslə, xəzən çağrı... Görəsən, payız, xəzən niyə belə kövrəklik, nostalji hisslər yaradır duyğulu insanlarda? Poeziyamızın fəlsəfi fikir nəhəngi Bəxtiyar Vahabzadə:

*Ömrün payızında sevdim, sevildim,
Elə bilirəm ki, ilk baharam mən. - deyərəkən həyatın bütün anlarını sevgi fəslə adlandırmırmı?*

Payız təbiətin müdriklik çağıdır. Bar-bərəkət, payız toyları, təbiətin al-əlvanlığı, anası ağacın qucağından ana torpağa düşüb yenidən baharı gətirmək üçün küləklərə qoşulub gedən sarı yarpaqların yerə düşədiyi arılı-argıqlı xalı misli bərabəri olmayan gözəllik deyilmi?..

Qarşında bir "Xəzən" var. Payız kimi al-əlvan "Xəzən", əsl söz xəzinəsi "Xəzən" (sentyabr-oktyabr 2018/5/17). Oradakı söz səltənətindən seçmələr ömrün qızıl fəslə kimi rəngbəbəngdir, mənalıdır, barlı-bərəkətlidir.

"Xəzən" in bütün payız sayları kimi bu sayı da nisgillə, nigarənçılıqla gəlib sözsəvərlərin görüşü-

nə. Vətənimizin dilbər guşası - "Dağlıq Qarabağla bəmsərhad olmayan Zəngilanın - 25 ildir xilaskarını gözələn gözəl məkanın" xəzən çağında...

Hər sayında bir düşündürücü fikrin dərinliyinə baş vurub həqiqət axtarışına çıxan Əli bəy Azəri ənənəvi "Redaktor guşası" ndə çətin suallara cavab axtarır:

"Xeyirlə... Şərin mübarizəsi...
Burada mübarizəni aparın kimdir? Mübarizə kimə qarşıdır? Mübarizə nəyin mübarizəsidir?.. İndi əyyam dəyişib, Şər küçükləyib, ələmi bürüyüb. Odur ki, Şərin başı özünə qarşı, Şər artıq Şərə qarşı savaşa açılıb, Şərlə vuruşur. Xeyir yaddan çıxıbmı?"

Yox, babalar başqa bir söz də deyiblər. Deyiblər ki, Şərlə Xeyir qarşıdır. Qarşıda qardaşa qarşı vuruşarmı? Qardaşla qarşıda nə işi..."

Əli bəy mənim də beynimdə təlatüm yaratdı: Doğrudan da Şər Xeyirlə mübarizədədir, ya Xeyir Şərlə? Çox çətin məsələdir...

"Xəzən" daki ədəbi materiallar haqqında bir oxucu kimi rəyimi bildirmək təklif olunanda özüm özümə obyektiv olmağa, "üzgörlük" eləməyə söz verdim. Yeni, mənalı misra, cümlə tapanda sevindim, ağacın qara kölgəsində qara gününü yaşayan işığa həsrət fikir oxuyanda məyus oldum. Əlinə qələm alan kəs birinci növbədə özünə, sonra da onun yazdığı oxuyacağı yüzlərlə, minlərlə dəyərlili sözlər vurğularına hörmətlə yanaşmalı, sözü ərətədən salmamalıdır. Bəri başdan onu deyim ki, bu saydakı nəsr əsərləri poeziya nümunələrindən daha uğurludur. Elə seir yazanlar var ki, dörd-beş bəndlik şəirində bir yeni fikir, yadda qalan misra tapa bilmirsən, uğurlu poetik tapıntılara rast gələndə az qalırın "ura!" qışqırasan.

Onu da deyim ki, "Xəzən" in yaradıcı həyəti bir ilka imza atıb. Jurnalın hər sayındakı işıq üzü görün ədəbi nümunələri təhlil etmək hər dəfə bir müəllifə həvalə olunacaq. Növbəti sayda həmin təhlili "Xəzən" sevrərlə oxuya biləcəklər. Bu saydakı Pərvanə Bayramqızının həzrlədiyi dördüncü sayın təhlili obyektiv, bəddi cəhətdən mükməməldir. Tərifləniləsi işi tərifləyər, çatışmazlıqları tənqid edib

35

doğru yol göstərirlər. Pərvanə xanım da belə edib. Doğru-dürüst tənqid yaradıcılığa tokan verən möhürükdür. Tənqidi düzümü olmayanların yazdıqları tarixdə qala bilməz.

"Xəzan"ın söz adamlarının uyublaye yaşlarını təbrik etməsi, yaradıcılığına nəzarət yetirməsi artıq ənənəyə çevlənmişdir. Bu sayda **Budaq Təhməzi 80, Əli Rza Xələfliyə 65 və Dəmət Salmanoğlu 60 yaşını** təbrik edən "Xəzan" onların yaradıcılığı haqqında təhlik yazılan, şeirlərindən nümunələr çap etmişdir.

Olğasor Talıboğlu "Budaq Təhməz yaradıcılığında Vəton mövzusu" təhlik yazısında vurğulayır: "Naxçıvan Dövlət radiosu öz verilişlərində şairin "Bir gün Naxçıvanda son qonaq olsan" şeirinin oxunuşu ilə başlayır". B. Təhməzin Vətoni tərənnüm edən şeirləri, qısaca, zəfərə çağırışdır, qələbə marşdır:

*Düzmürəm belə də,
Qan qarışın, qəlx əyşə,
Yürüş edək Qarabağa,
Ürşklərə çəkilib dağ,
Yaralıdır ana torpaq.*

Dəmət Salmanoğlunun 60 yaşına Əli bəy Azərinin "Bir şair ömrünün altmışı - gəncliyin zirvəsi" təbrikində müəllif qeyd edir ki, "şair Dəmətin əsas ilham mənbəyi səvnik, sevilmiş duyğularından qidalınar... İlahi sevgi - Vəton sevgisi, dostluğa sədəqət, ailəyə, eio-obaya mükəmməl bağlılıq, sözsə vəfa və bu kimi insani keyfiyyətlər onun həyat kresdosudur".

Aybur Yassəmov Qarabağlı D. Salmanoğlu poeziyasına daha bir üstünlüyünü - yaddaqlan olmasını bostakar-müğönni **Zəkə Vilayətoğlunun** dedikləri ilə təsdiqləyir: "Sözə fəhməli yanaşma qəbiliyyəti güclü olmasına baxmayaraq şairin şeirlərində məhmlər çox asanlıqla bostəolunur".

Nəmət Baxtivar Əli Rza Xələfliyə həsr olunmuş "Araz hasratlı bir bayatı çağırırım" ürk sözlərində bildirir ki, iki qarşadı, bacımı ayrıran xan Araz, birləşdirən on bir aşırımlı Xudəfərin körpüsü şairin yaradıcılığının ağırlı yeridir:

*Həqiqət dustaq oldu, yalanlar ayaa qəç,
Tarixin əvəzinə arlandı Xudəfərin.
Gülmədi zaman üzə, illər çəkdi sənəğin,
Dörd üstə dərd qaladı, vərlandı Xudəfərin.*

Vəton qəlm adamlarının özəli və əbədli mövzudur. **Rafiq Oday** da şair-pedaqoq Şərəbətolı

Məhməduvə şeirlərindən leytmotivinin vətəndaşlığa qayəsi, düşməno nifrut öjdəhən qəbərdağ yazısına şairinə ad seçib: "Ömrün çürəb qəlx və yaduz mədrikliyin zirvəsindən boyılan illər".

Zəngin təcrübəsi, irsi, dünyəbaxışı ilo gənclərə nünəna olan 86 yaşlı **Miryəvər Həşəmoviya Rəna Mirzəyalıyevn** müsəbətisi yəşəməqə və yəratməq əşqi ilo əlşəp yənan gənclik enerjili əğşəqaqlı həyatını işlədirlər. Rəna xənm məzmunlu və məraqətli susullarla əğşəqaqlı ötən illərə qəytərar bəbir, həmə də bu günümizdə gənclərdəkiləri Miryəvər müəllimin diti ilo çöşür. Rəna xənmün "canlı həyəkət" - e əğşəqaqlı və mədrikli ilo müsəbətisi çağdə dövrün gəncləri üçün həyat dərslərini bir söhisfədir.

Rəna xənm Tərlən Səlehin "Yol gedir dənəyən" kitabı barədə düşüncələrində yazır: "Şairlər bəlkə də dənəyən on həssas adamlardır. Həssas qəlbən "sakin" isə məsbəbbətdir". Şairə gərk ilmə məsbəbbət əbədli yənan mayakdır:

*Ani çəşmə sənədin bir şimşək kimi,
İşğün yəyilib ömrünə boyuncə.*

Ömrünün on gözəl çağları Qarabağ müharibəsi adı ilo tarixə düşən əzəlli əjdəhən günündə keçirən orənrlərini çürürüli döyüş yolları "Xəzan"ın söhisfələrində həmişə xatırlanır, həkə vaxtı unudulmur. "Publistika" bəlməsindəki **Ehtiram Səvonli Təhləmənin "Ötümü ilo ölümsüzləpən"** oerki Cəlləbaddə doğulan, şərəfli ömrü ilo ofsanvəli qəhrəman kimi yaddaşlara həkk olunan polkovnik-leytənə **Təhləmə Mirbəbə əli Miriyevə** xatirəsinə yazılmışdır.

C.Naxçıvanski adına liseydə, daha sonra indiki Həydər Əliyev adına Ali Hərbi Komandirlik Məktəbində hərbin siyətinə yiyələnen, məktəbi qurtardıqdan sonra müxtəlif bölgədə hərbi xidmət keçən, əprel döyüşlərində şücaət göstərən, Masallı rayonunun Məhməduvə kəndi ərazisindəki təhlilərim birində minəvən pultunun düşməsinin açılmasını görüb yaxınlıqda döyüş yoldaşlarını xilas etmək üçün özünü minənin üstünə atan və bütün qəlpələr bədəninə sancılan Təhləmə ölümsüzlüyü qovuşur. Özünü ölümin təlino atan Təhləmənin düşyü dostlarının dediklərini oxuyanda fikirləşdim: Nə yaxşı ki, Vətənimizin Təhləmə kimi oğulları var. Onlar Vətonun qeyri sünətlərində.

İstiqlal şairimiz Xəlil Rza Ulutürkün inamına görə, Vəton torpaqdan yox, kişi qənmədə qeyret

selindən başlanır. Belə qeyrat sünətlərindən, damarında qeyrat sən axanlarından bə də Nətiq Qəsmovdur. "Xəzan"ın artıq bir nəçə sayında çap olunan yazıçı-şair **Rəmiş İsmayilın "Gözə yolda qəlx var"** sənədli pəvestinin davamını gözəyalanlar yənan ki, çoxdur. Mühəribə gənclərdəkiləri, ağız döyüşlərini əks etdirən pəvestidə bəş gün Xəramodə kəndi sənədində mövde tətub emənilərilo döyüşən **Nətiq Qəsmovun** əld-cild kitabıla, qəhrəmanlıq dastanlarına şiməyan igidliyindən, ayılmazlıyından şəbətə açılır. Sənədli pəvest gənclərə vətənsəvərlik ruhü aşlıyır, bəyratımızın həmişə ucaqlıqlarda oləcəyına inan yəratdır.

Xocalıda əsir düşmüş Cəfər müəllimin Nətiq bəredə dedikləri hər bir Vəton oğlunu şanlı qələbə bəredə həlledici hücumə səsləyir, qənmizə coşdurur: "Mən əpəyən görünən Ağdamı göstərib dedim, niyə qəçməmişən, gəccə ki, eməniler gəlmədirlər. Cavəb verdi ki, komandirimə söz vərmişəm, kömək gözəlyəyirdim, təəssüf ki, gəlmədilər. Bir də axı bəyratı qoyub həra gedəydim?".

"Kilsədə gizlənen sökkiz nəfər Azərbaycanlı döyüşçü yəddi gün əks-susuz müharibədə qəlb. Yəddi yoldaş həlak oludəqdan sonra onların on cavanı yəddi də mövqimətə göstərməyə davən edib. Nəhayət əlacı kəsilməş oğlan əlində Azərbaycan bəyratı meydana çıxıb" ("Xəlx" qəzeti, 13 iyun 1992-ci il).

Qarabağ müharibəsi mövzusunda daha bir təhlik yazı - işlələqdərkə Zəngilanın hərbi tarixinin uğr-ru və utancverici məqəmlərini əks etdirən **Əli bəy Azərinin "Hərbi Zəngilan roman-xronikasında"** hədisələrə bə sətirlərilo müəllifinin bəxş bucağı də o dövrün şahidliyinə yəyin ki, məraqət oləcəq.

Bir də bəndəniniz "**Səddəç ANAM**" publistik qeydlərindən nigarən gedən bütün analara oğul layız-ələyirdi."

"Yətləyən" bəlməsindəki nünəməri nəzərdən keçirəncə vətənpərvərlik və sevgi şeirlərini çox olmasına təbrik bəxdım. Amma bəzi yəzarlər unudurlar ki, ənənəvi mövzuların kənəra çıxa bilməq yəknəməksəli yəradir, sözsə xələl gətirir. Anəcəq uğur hesab ediləcəq şeirlər də əz deyil.

"Son hərli döyüşündə "insan" "insan" olsa da, yalvəyib-yaxarməqlə insafə gəlməyən insannın" yazadıqı. "Yaxşını yəmanca qəlx yəğürdəğümüz, amma kəndüni bəşirməyən" yer tapmadığımız, "yaxşını tapdıyın yəmanca dərduğümüz, gənəhikərn baş yə ürkə olduğünü bilmədiyimiz" bu günün mənzərəsinin ilahı sözsə nəzəmə çəkən **Şəhməmməd Dağlaroğlu** "səiro yərləməq işdi, qız" qənatinə gəlir. Çünki təmənnəli Məcnunların "söz" adlı Leyli-

ləre laqəydirlər. Şairin şeirləri düşündürür, şeirsəvərli sözsə səhrinə salır.

"Xəzan"ın təhlikəni işlərdən birisi də yəradətçil gənclərin yolunda "yaşlı işiq" yənamırdır. "Yaxşı ki, qəfsək biz, qəfsodukü qəş deyilik, yaxşı ki, qəş olə bildik, yaxşı ki, qəfəs olmadıq" labirintini yəradət özünü və bizi çəş-bəş salan, amma "ölümü mövde dənəyən bir öllümlək də bəha, dəzə özliləmindən çıxıb, qəşə vurur özünü" kimi uğurlu mənərləri ilo bizi, özünü özünə qəytərar, təzliklə daha yəddəqlənən şeirlərində "Poeziya çələngi" yəradəcəyına inamımız arıran 24 yaşlı **Vüsəli Adəğözəlov** bə də duyğularından dənə bəyləyib əğşəqaqlı kimi düşündür:

*Bir dəfə qəpmi döyməyən adam,
Məni öləndə də rahat qoyarsan.
Bəyşə yərinə köhnə bir qəp,
Üstünə əşrəbətə saat qoyarsan.*

"Sənəziyyəlin dənəmi əxtərə-əxtərə yoxluqdur" nəticəsində gələn 25 yaşlı **Prezident təqəddüsü Leyli Ədəudəlyevanın** "Gecə düşüncəsi" işiqlik, mənərlərdən ümüq qışılctinə görünür, sözsə məsuliyyəti artırsa, ələvə çevriləcəq.

"Arzulənə ləla vərəməyən, qışimətə dələməq iş-təməyib hər həvəsına oymayan" **Nurəno Nihannın** duyğuların lirik notları əşşənləmişdir:

*Bicəbərlik qəlbimin əçə ağırsın dəyməz, Nihən,
Aç, bu nürəni əməli, fərcənləndir sən məni.*

Bu duyğuların dirilərini dürlü-dürlü işləklərdən-bəndə əməllərindən o dənəyən əllərilonə bə təhlik qələmə alanın şikəyətinə səbbə bə dənəyən dirilərini bir-birinə laqəydili, mərhəmətsizliyidir. "Ölümlərə səbbət" şeirində deyil, kəyali monoloqdur, fikir məbədisidir, bu dənəyən ölüyü diriləri qəfəlt yuxusundan oymatmaq üçün çağırışdır.

Kəyək "Nəsr" bəlməsində. Şirliğin **Musayevə** nəsrinə əz-çox bələdəm. O, yəzmaq, çap olumaz xatirəni yəzəməyən əz söz ədəmlərindəndir. Şirliğin xərninə çox orijinal ədəbi priyomla yazdıqı "**Qərmizim monoloq**" həkəyosi çoxına ictimai və sosioloji mövzu kimi görünü biler. Amma yazıçı qərmizini özəzi özlilə ürkə səbbətdən məstə ləqlə sintez edib məraqət əsər yəratmışdır. O, oxucunu yormur, fikirləri axcədir, somatistik, folkloru, sıfahı xəlx ədəbiyyatını dərindən bilir, atərlə sözlərindən yerli-yerli istifadə edir. Məraqət ünvan say-

dım, "Qarımışın monoluğu"nda 22 atalar sözü işlənməmişdir, hamısı da öz yerində. Yazıcının cümlələrinin mənə yükü ağırdır, zəngin informasiya ötürücüsüdür. Fikir verin, sanki o, dərin bilikli astroloqdur:

"Bizi - oğlaqları idarə edən Saturn Günəş ətrafında çox long fırlanır. Onun üstündə Ay, Yupiter, Mars. Yer öz dövrlərini bir neçə dəfə təkrar edir. Astroloqların fikrincə, oğlaqların ləngliyinin, astağalliyinin səbəbi də elə bundadır".

Şiringül xanım bu yığcam hekayəsində hansı mətləblərə toxunmayıb ki... - qarımışın səbəbləri, kişilərin xarakterlərinin dastanlarımızdakı, nağıllarımızdakı obrazların xarakterlərinə uyğun gəlməməsi, anaların qızlarını Keçəl Həməzlərə verməklə fəxr etməsi, qızların Keçəl Həməzləri öldürməklə üçün dərindən-qabıqdan çıxması, anaların oğullarını Koroglu yox, Keçəl Həməz olmasını istəməsi, insanların, düşüncələrin kiçikləşməsi, kiçikləşməyə çarə axtarılınmaması, siyasətdə Amerikanın şeytanlığı, hegemon dövlətlərin xırda dövlətləri əzməsi, dünyanın kaos və özbaşınalığa meydanına çevrilməsi, xoşbəxt cəmiyyətin qurulmaması və daha nələrə, nələrə...

Yazıcının "qarımış" haqlı olaraq sualqarışıq yekun qərarını verir: "Bəlkə, təbiiyyət Allahın iradəsi, cəmiyyəti isə şeytanın şəri idarə edir?" Və nəhayət sonda qarımışın arzusu: "Hərə ölkəmiz üçün daşı daş üstə qoysun. Hərə özünü təzələsin, özünü tərbiiyə etsin". Çox müqəddəs arzudur...

Sözün qədrini bilən, onu tumarlaya-tumarlaya muma döndərən Ş.Musayevanın bu hekayəsi çağdaş ədəbiyyatımızın dəyərli nümunələrindəndir desəm, yanılmaram.

Rəşid Bərgüşadlının "Qadın gücü" hekayəsində çarəyan edən hadisələr Kəmalənin "unutduğu insanı murdar qaşığı kimi təsadüfən onun qabağına atır". Səfərlə evləndikdən sonra keçirdiyi xoşbəxt anlar məhəbbət filminin lenti kimi Kəmalənin gözünlün qarşısından keçir. "Bomj" vəziyyətində "özünü axtaran" Səfəri görə Kəmalə "sərxoş adam yatıb ayılır, axmaq isə yox" düşüncəsi ilə ona arxa çevirib getmək istəsə də, onunçün "nə vaxtsa qiymətli biri olmuş insanın" taleyinə biganə qala bilmir, hətta onu doğulmamış körpəsinin qatılı kimi xatırlasa da.

Əqdə simvolu Səfərin ailəsinə siyasətə qurban verərək dilənçə, əyyaş halına düşməsinə görə Kəmalə özünü qınayır: "Mən ona bacardığım sevgini yetərincə verməmişəm".

"Bax, o it yerinə qoyduğun ərinə indi də diqqətə bax!" - düşüncəsiylə özünü qəddarcasına ittiham edən Kəmalənin dadına "Sevginin adı" kitabından oxuduqları çatır:

"Qadın bir kişi haqqında necə düşünürsə, elə o günə də salır və həmişə də bunu bacarır. O gücün qarşısında dayanmaq mümkün deyil. Çox sirlili, dəhşətli, dağıdıcı və müdhiş gücdür bu - o qədər zərif, gizli, nüfuzedicidir ki, kişilər bundan baş qaça bilməzlər. Əgər qadın səni əclaf hesab edirsə, sonda mütləq əclaf olacaqsan. Bir iş də var - əgər qadın hesab edirsə ki, - "Əsl mən deyən, mənə lazım olan kişidir, tam mənim axtardığım adamdır" - bax onda o, çiçək kimi açılır, xoşbəxtlik yayır ətrafa, səni öz rəyibəsiylə bihüş edir"...

Sonda Kəmalənin qəti qərarı doğrudan da yenilməz qadının gücündən xəbərlər verir: "Səfər mənimdir və mən əbədlilik onun qadınıyam. Səfər mənə hava-su kimi lazımdır"...

Nəriman Mahmudun "Kərəməlinin paxılığı" hekayəsinin (novella adlandırıldı) daha düzgün olardı) sjiyet xətti dörd atalar sözündən bəhrələnməmişdir, hadisələrin axarının sırası ilə: "paxıl artmaz", "insafsızın öhdəsindən imsanız gələr", "ot kökü üstə bitər" və "özgəyə quyu qazan özü düşər"...

Əli bəy Azərinin "Əlimdən pul iyi gəlir" hekayəsinin kompozisiyası halal və haram kateqoriyaları üzərində qurulmuşdur. İki keçmiş döyüş dostunun - indiki yazar Qafurla rayon polis idarəsinin rəisi Hikmətin təzadlı insani keyfiyyətlərini qabardaraq yazıcının qəhrəmanı hekayənin finalında pulu iyələyənə sonra anlayır ki, cəbha xatirələrindən kitab çap etdirmək üçün Qafura maddi yardım etməyinə söz verən, son anda müxtəlif bəhanələrlə aradan çıxan Hikmətin göndərdiyi yüz manatdan nəinki çörək ətri, heç kağız iyi də gəlmir. Çünki bəyətinin məhsulunu min bir əziyyətlə satıb səhərdən qayıdan kəndlilərin qazancını hansı yollarla ələndən alan polislərin gətirdiyi pul halal deyildi...

Təbiətin xəzənindən fərqli olaraq ilahi sözün "Xəzən"inin yollarında anasından ayrılmış saralmış, öz fiziki ömrünü başa vurmuş yarpaqlar yox, sözün və fikrin açılmağa, ətir saçmağa, mənəvi qida olmağa tələsən tumurcuqları, qönçələri, rəngbəreng çiçəkləri görünür.

"Xəzən" - dəyərli sözlə yaşıl işıqdır. Ona görə də sözsevərlər ilin bütün fəsilələrində və nəfis tərtibatlı "Xəzən"i səbirsizliklə gözləyirlər...

VƏQİF OSMANOV.
Noyabr, 2018.